

Östanåstugan

EN BERÄTTELSE OM HUR TORPARPARET AUGUST OCH LOVISA DANIELSSON I ÅDALA GRIPENBERG LEVDE OCH VILLE FÖRÄNDRA LIVSFÖRHÅLLANDENA OCH FLYTTA TILL ÖSTANÅÖN VID TRANÅS.

NEDSKRIVIT FRÅN EN SLÄKTHISTORIA AV EIJE FASTH - 2017

ÖSTANÅSTUGAN

Östanåstugan i första hälften av 1900-talet med båtbygga mot Svartån

Följande berättelse om Östanåstugans tillkomst har jag fått av Ingemar Säll, den ingår i en släktkrönika som utgavs av Leander Danielsson i november 1957. *Nedskrivet 2017 av Eije Fasth*

Berättelsen om det strävsamma paret August och Lovisa Danielsson börjar med att beskriva hur deras liv och vardag förhöll sig i torpet Sandhulan i Ådala, Gripenberg.

August Danielsson född den 25/2/1827 i Årtbacken, Vippersjö, Linderås. Och hustrun Lovisa Petersdotter, född 1828 i Lockarp, Sandhulan, Linderås.

Efter en Säby marknad, när August var i 18 årsåldern, följde han med en oxdrift till Stockholm. Det var hans morbror, som tidigare varit i Karl XIV tjänst, som var uppköpare av smålandsoxar och nu på färd till Stockholm. Från denna marsch, som tog två veckor, bevarade August ända in i ålderns höst korrekta minnen. August berättar om platser efter färdvägen som inte alltid låg efter stora landsvägen, men det fanns säkert anledning till detta. Vid ett tillfälle blev förmanen bestulen på avlöningspengarna, det var en i gänget som inte kunde hålla sina fingrar i styr, han erkände och avlöningarna kunde betalas ut. Oxdriften slutade fem mil innan de kom fram till huvudstaden. När de nu var så nära Stockholm tyckte gänget att man kunde göra sällskap de sista fem milen till Stockholm för att bese staden. Man var bland annat och tittade på slottet, August berättade att slottet blivit bombarderat av "Ryssen" och att kurlorna satt kvar i muren. Men det var nog de stora stenarna som var inmurade i väggen mot Skeppsbron. Det måste ha varit en stor upplevelse och bedrift att promenera de c:a 60 milen fram och åter.

Det berättas att August var en skicklig timmerman och snickare. När han en gång besökte Obergas herrgård fick han se en vacker byrå med klaff och insättning, han bad att få rita av den. Det beviljades men med kommentaren "det klarar du aldrig" men August ritade av byrån och gjorde sent omsider sig en, som han sedan hade i stugan i Östanå intill sin död 1917.

Det sägs att August var en mycket snäll och rar människa, vaken och intelligent. Hans maka Lovisa däremot var nog lite envis men hade talets gåva. Det berättas att under husförhören

kunde Lovisa disputeras med både präst och kloka karlar. Lovisa tillhörde då de s.k. Waldenströmmarna bland väckelsefolket.

Så fromma som August och Lovisa var så var de inte helt frigjorda från gamla skrockföreställningar. Lovisa mötte rätt ofta "gastar", som nöp henne så svårt, att hon fick "hjärtsnörp" och andnöd. Eld var bra mot "otyg". Det berättas att Lovisa för att förekomma trolltyget, om kvällarna innan läggdags, kunde tända en tändsticka, hålla ut särken och släppa den glödande stickan från halslinningen mellan kroppen och linnet ned på golvet. Det var ett gott medel.

August måste ha en knapp i munnen att tugga på, när han skulle göra något viktigt. Det "tyr" inte annars, brukade han säga. Han tyckte inte om att den första han mötte på morgonen var ett "fruntimmer", eller att möta någon vid dörröppningen. Om så skedde lät han den mötande gå in, dog igen dörren och öppnade den omedelbart för att själv passera.

ÅDALA, TORPET SANDHULAN

Bilden över Ådala är tagen från Väderkvarnsberget mot Sandhulevägen och Gripenberg av Ernst Axfors

August och Lovisa hade torpet Sandhulan, det lyste under denna tid Obergas herrgård och kammarherre Bogeman. Torpet låg på sluttningen av "Väderkvarnsberget" väster om Gripenberg alldeles intill gamla landsvägen mot Linderås strax efter bron över Svartån.

På torpet kunde utsås ¼ tunna råg eller vårsäd o proportion därtill. Till vinterfoder åt kreaturen. Högst 2 kor och ett par stutar, fick huvudsakligast bärgas starr på maderna vid ån.

I arrende för detta usla ställe, skulle det göras 3 karldagsverken i veckan sommartid och två i veckan vintertid. Hårtill kom 40 kvinnofolksdagsverken under året. Och inte nog med det, även en högst betungande "hästskatt", bestämd till 30 kr. om året, skulle kontant erläggas, denna för att slippa ifrån att skjutsa herrgårdens produkter till någon "närbelägen" stad.

Så skulle Lovisa även hålla ett visst fält rent från ogräs och om hösten skulle det hjälpas till vid skörden och insättningen i "baskan" det blev 16 dagsverken, från tre på morgonen till sena kvällen. Dessutom, efter slutat värv skulle 10 skålpund blånor med hem för att spinnas.

Men med det egna arbetet i hemmet och en stor barnaskara hände det att gammelmor ej alltid hann med att utföra arbetet på bestämd tid, då fick hon mot betalning låta andra torpargummor göra färdigt arbetet. Så fick Lovisa gå fram till herrgården och med en djup nigning överlämna det spunna garnet till "Hennes Nåd". Var garnet väl spunnet kunde hon få en kaka bröd i belöning.

Alla byggnader på torpet var gamla låga och fallfärdiga. Om man skall få en bild av hur stugan såg ut har Augusts son Aron, som var född i stugan, berättat att den var precis lik den som

flyttades från Falla i Säby socken och monterades upp i Hembygdsparken i Tranås. Den så kallade Ljungstugan.

På bilden ser man Ljungstugan på Falla gård, 1930 innan den flyttades till Hembygdsparken i Tranås.

Taket på stugan var så dåligt, att det både regnade och snöade in, en natt föll under stort brak delar av taket in över barnen i sängen. Det kunde ha gått alldeles på tok, som väl var kom inget av barnen till skada. Fönstren var blyinfattade. Då och då tog pojckarna litet av blyet i vindsfönstren till sänke för sina metspön. Detta verkade nog väldigt lite på fönstrets sammanhållning och kunde inte ha någon del i raset.

Stugan revs omkring 1870 och ersattes då med den nuvarande. Förutom de två korna hade man ibland några får och möjligen även en gris. För att bruka jorden köpte de i vanliga fall ett par små stutar om hösten, som tämjdes och nyttjades så mycket som möjligt under vintern och vårsidan. Då de inte hade råd att hålla ett par vuxna stutar såldes dessa på försommaren. Då fick de lite mer för dem än vad de gett. För att på nytt köpa ett par unga stutar på hösten. Men det här året hade det varit smått med förtjänsterna, pengarna räckte inte till för köp av nya, August var dyster i hägen, hur han skulle klara sig utan dragare. Men Lovisa som var mer tilltagsen och oförskräckt menade att allt skulle ordna sig. Det var ju 14 dagar kvar till Säbymarknaden. Marknadsdagen gick Lovisa upp tidigt för att gå till marknadsplatsen full av optimism medan August gick lätt moloken för att utträtta sitt dagsverke på herrgården.

På marknaden såg Lovisa ut sig ett par lämpliga stutar och priser var 75 kronor. Men det gick att pruta, man kom ner till 73 kronor. Bonden räckte fram näven med orden "Slö te då", vilket Lovisa gjorde – men pengarna då? - Hon hade sett patron, strax bredvid, som alltid varit en hjärte god man, stå och prata med en storbonde som Lovisa inte kände.

Kreatursmarknad, Säby socken

Lovisa gick fram till paret neg och frågade patron om han inte ville vara så vänlig och hjälpa henne med pengar till att par stutar, hon köpt. Han var inte ovillig men hade inga pengar på sig. Han vände sig till den andra bonden i sällskapet och sa: "Låna Lovisa sjuttio kronor, jag går i borgen." Bonden räknade upp sju tiar och gav till Lovisa som neg och tackade. Så betalade hon tog hand om stutarna och tog dem utan besvär hem till Sandhulan. När hon släppt

stutarna i hagen gick han in i stugan tände upp i spisel och började tillaga lite mat. När August kom hem från herrgården och såg stutarna i hagen hastade han sig in i stugan. Väl inkommen sa han förvånat "Ä' du allt hemkommen?" "Som du sir" svarade Lovisa "Men vems ä' stutarna i hagen?" "Våra", svarade Lovisa med stolt och bestämd ton.

Det behövs väl inte tilläggas att bonden som lånade Lovisa pengarna, efter en tid fick dem åter med ett stort tack. Och ett stort tack fick även patron som gott i borgen. August och Lovisa har aldrig "skämt någon".

Hur det kom sig, med tiden blev det så, att dagsverkerna nu fullgjordes vid Göberga, och baron Axel Hermelin blev August och Lovisas nya "husbonde". Mellan baronen och dem rådde under alla år ett patriarkiskt förhållande, vilket ibland kunde ta sig i lite underliga uttryck.

Till ex: Lovisa skulle en gång gå på begravning i Råsmark och hade, med ej ringa uppoffring, gjort en ostkaka att medföra som "rening". När hon kom vandrande mot åbron, kom baron åkande ifatt henne. Baron:

"Vart ska du ta vägen Lovisa" - "Ja' ska på begravning i Råsmark" - "Sett up får du åka!" - "Tack baron, men ja' ska ju ta å strax". - "Sett up bara" sa bron, och gumman måste lyda. När Lovisa kommit up i vagnen, pekade baronen på hennes knyte och sa, "Va har du där"? - "Å, ja' har gjort e' lita' pannkaka". - "Får jag smaka den"? Sa baronen och tog upp sin fickkniv och skar genast ut en bra bit. "Den va' inte dåli' den" sa baronen. Komna upp till Gripensbergs Station fick Lovisa stiga ur åket och vandra mot sorgehuset, där hon omsider, skamsen och ursäktande, avlämnar den "skålade pannkakan".

Längre fram i tiden, när August och Lovisa bodde i Östanåstugan, - om vilken skall berättas mera längre fram - hände det sig att kuranstalten skulle köpa Östanåskogen av baron. Han kom då i sällskap med 3-4 bolagsherrar förbi stugan. Liksom i förbigående gick han in:

"Go'da Lovisa. Kan du ställa i ordning fem kaffe tills vi kommer tillbaka?" - "Ja, ja' ska försöka", sa Lovisa. Medan herrarna gå ut och titta på skogen, hastar gumman åstad till "Kristin Johanssons Bageri" vid lilla torget för att köpa fint kaffebröd. När herrarna kom åter, var bordet dukat, och de lät sig väl smaka. När de gick sa baron: "Tack ska du ha Lovisa", Man förstår ju. Att utan besvären, vilka Lovisa naturligtvis inte räknat med, tog kalaset ett grepp i hennes magra kassa, men för sådant hade de gamla "feodalherrarna" liten förståelse. I gengäld måste sägas att baron var mycket hjälpsam mot dem i andra sammanhang.

August tröttnade så småningom på slitet i Sandhulan och förberedde under flera år sin flytning. Han köpte "Kampastugan" i Finnanäs och ett annat gammalt torp, plockade ned dem och förde virket till Sandhulan. Allt virket lär ha kostat honom ungefär en femma. Av baron fick han omsider löfte, att få bygga sig en stuga på "Vildmossen" (Östanåskogen). August hade tänkt bygga på den öppna platsen in i skogen, men det gick inte baron med på. På den blåsiga bergknallen vid Svartån, där ingenting kunde växa, där fick han lägga sin stuga. Baron lät transportera virket åt honom från Sandhulan till nuvarande kuranstaltens park.

Här vid Svartåstranden låg vid den tiden några småställen bebodda av hantverkare och vid nerfartsvägen fanns "Blomkvists smedja".

Virket lades av vid ån och flottades till byggplatsen. Vad som sedan måste köras dit ut, fick göras på vintern (1888-89) på isen, ty någon väg fanns inte, endast en dikeskant, om sommaren gångbar men om vintern oftast översvärmad. August fick skaffa sig en eka. Nästan ensam byggde August upp stugan, med lite hjälp av sonen Aron. Från början bestod stugan av ett rum och kök men senare byggdes ett rum till åt ån, i det rummet, och senare på en inredd vindskammare, satt han på sin ålders höst och reparerade skor, och kunder saknade han inte.

Den nya stugan blev bra och de gamla trivdes där. "Ja' byter inte mä' kongen" var Lovisas stående uttryck. Huset var "modernt" för sin tid och i köket fanns en järnspis. En sådan hade Lovisa aldrig använt tidigare, hon fick inget drag i vedspisen den rök bara in när hon tände. Så

Lovisa gav upp och tände en brasa ovanpå spisen och där eldade hon och lagade husets mat i fortsättningen.

När barnbarnen kom på besök lagades det en maträtt av farmor som alltid var omtyckt, det var en tjock sås av fläskflott, mjöl och mjölk. Såspannan sattes direkt på bordet från spisen och där fanns en stor tallrik med stekta fläskskivor som vi fick ta av, och vi skar bröd i små fyrkanter tog dem på gaffeln och doppade dem i den tjocka såsen. Såsen som var tillagad över öppen eld, smakade något rökt och askflagorna som flög upp i pannan när gumman rörde i elden, var lite torra och kändes som grus mellan tänderna, men gott var det.

Vägfrågan var svår, det fanns ju bara en dikeskant att gå på för att komma ut till stugan. Men en dag gick Lovisa ut till Gripenberg för att tala med baron, han var vänlig emot henne när hon kom. Ibland på gamla dar kunde han t.o.m. ta henne i famn. Så berättade hon om sina bekymmer och några dagar senare sände baron några par hästar, och det kördes ut grus på den gamla dikeskanten. Men någon riktig väg blev det inte förrän Kuranstalten blev byggd och började använda Östanåskogen, omkring år 1900.

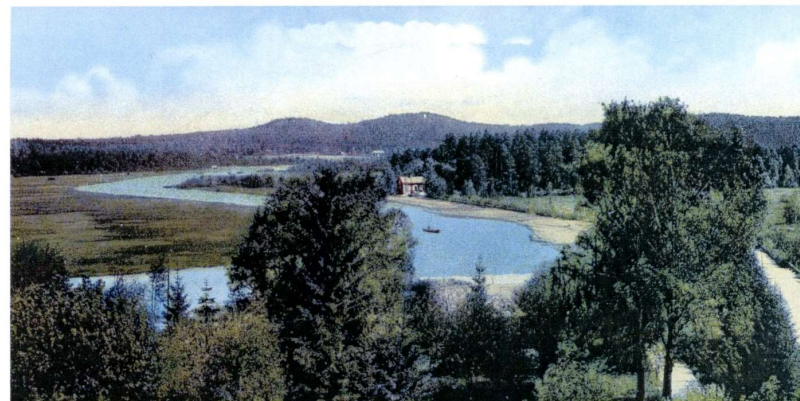

Det sägs i någon berättelse att August högg ur i befintlig skog mellan stugan och "Kneipaparken" och på så vis anlade en allé över kärret. Men på det här vykortet av Tranåsfotografen Erik Österberg, daterat 1902, kan man se att ingen skog fanns att hugga ur i, så allén måste vara planterad efter det att vägen anlades i början på 1900-talet.

Det var August som gav stugan namnet Östanå, vid den tiden var Östanå en värld för sig, avgränsad från alla grannar med Svartån i öster och den dyiga och sankade maten åt väster.

Att på somrarna få låna farfars eka för en fisketur på Svartån var ett stort nöje, och vackra sommarkvällar kunde vi gå ut till den öppna platsen i skogen, där vår kusin Axel Ekdal, som bodde hos farfar och var trumslagare i en musikkår i Tranås, och vår broder David som tillhörde musikkåren "Lyran" musicerade så att det stod härliga till.

August och Lovisa hade sju barn. I Östanåstugan levde paret till sina dödsdagar Lovisa dog den 13/3 1913 och August den 25/4 1917. Så länge de orkade var de trogna besökare i Tranås Missionshus, som namnet då var.

De hade levt och hållet väl ihop hela livet och nu vilar de sida vid sida i Tranås gamla kyrkogård invid Säbyvägen. En enkel granitsten är rest till deras minne. Mätta av dagar gick de bort i trygg förväntan på en evig sabbatsvila.

"Fröjdebud, fröjdebud. Ifrån Jesus till hans kära brud: Jag är alla dagar där, Intill åldern jag dig bär. Vila trygg invid mitt hilda hjärta. Säg för mig din glädje, säg din smärta. Allt är mitt, allt är ditt."

Det var farfars älsklingsång, skriver barnbarnet Leander Danielsson om sina farföräldrars levnadsdagar i en Smålandssläktsberättelse från 1957

ÖSTANÅSTUGAN, blev ett vackert minne från de vackra promenaderna "Lilla jorden Runt"

Bilden är tagen av Anders Andersson 1965

Östanåstugan har under första delen av 1900-talet varit bebodd av andra personer men under den se-

nare delen stod stugan tom, men sköttes exemplariskt av kuranstaltens personal. Den vackra och omtyckta promenaden längst Svartåns östra strand och genom Östanåparken kallades för "Lilla jorden runt" och där stod den lilla stugan som ett trevligt minne från svunnen tid.

Under år 2003 brandhärjades stugan men fick stå kvar i ett bedrövt skick tills den brann ned totalt 2006 och platsen röjdes upp.

Nedskrivet, något reducerat i april 2017/Eije Fasth